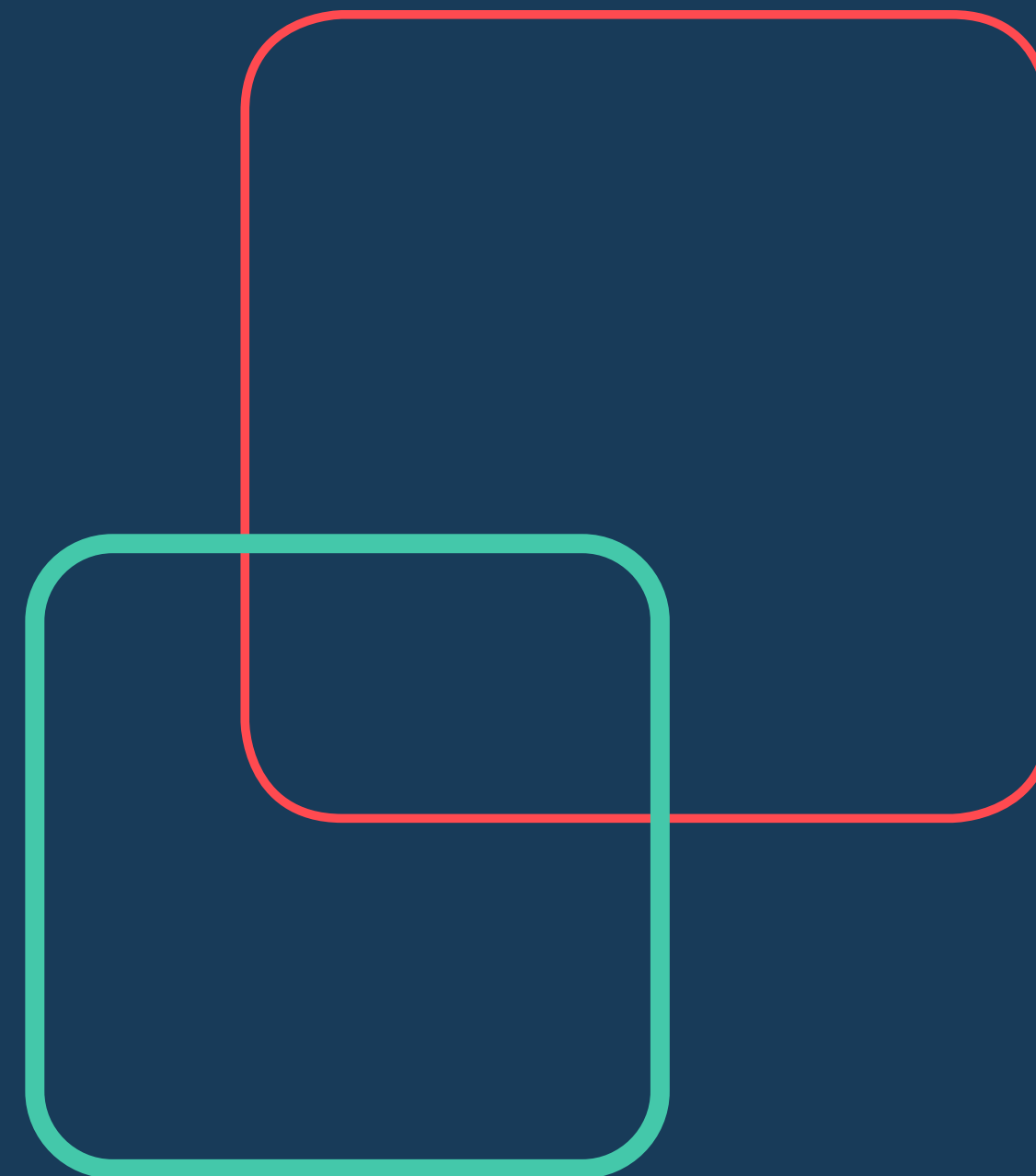

Vědecká excelence: Proč je genderová rovnost důležitá a co je třeba změnit

Marcela Linková, Ph.D.

ZMĚNY SYSTÉMU A ZAVÁDĚNÁ OPATŘENÍ

- Kolem roku 2005 – zrušení věkových limitů a jejich náhrada lety od doktorátu
- V některých hodnoceních (např. AV ČR) se do limitů hodnocení nezahrnuje přestávka na péči o dítě
- Od roku 2009 [Cena Milady Paulové](#) (MŠMT) pro vědkyně za celoživotní přínos české vědě
- 2013 – výsledky šetření podnětu NKC k ombudsmanovi týkající se pravidel účasti u GA ČR (Kancelář veřejného ochránce práv [2013](#))
  - Postupně se zavádí možnost přerušení grantu (původně pouze k dvěma datům v roce)
- 2017 Iniciativa [Vědma](#) žádá start-up granty po přestávce, dotaci od AV ČR na náklady na hlídání dětí, podporu dotovaných dětských skupin
- Od 2014 projekty strukturální změny EK (7. RP TRIGGER, GEECCO)
- Od 2016 [genderová politika na Technologické agentuře ČR](#), pozornost na genderovou dimenzi výzkumu a inovací
- Od 2017 – programy podpory se zahraniční mobilitou (GA ČR a OP VVV) – zrušení povinné 6 měsíční zahraniční stáže a její náhrada dvěma kratšími
- Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021 – 2030 (Úřad vlády [2021](#))
- V roce 2020 mělo 24 z 26 VŠ zavedené nějaké opatření na boj s sexuálním obtěžováním (nejčastěji etický kodex, nově nárůst ombuds pozic) (Donovalová a Tenglerová [2022](#)) – nejsou nastavené postupy
- 2022: Evropská komise zavádí povinné [plány genderové rovnosti](#) v Horizontu Evropa a od 2023 kontroly dodržování právního předpisu

STRUKTURA PŘEDNÁŠKY

- Proměny českého výzkumu
  - Dynamizace
- Statistiky zastoupení žen a mužů ve výzkumu
  - Zastoupení žen roste na všech stupních studia a ve všech oborech, nepromítá se to do zastoupení žen ve výzkumu
- Hlavní překážky pro změnu
  - Individualizace
  - Genderové předsudky
  - Institucionální nastavení
- Jak dál
  - Strukturální změny na čtyřech provázaných úrovních (symbolické, institucionální, interpersonální a individuální)

PROMĚNY VÝZKUMNÉHO SEKTORU

- 2004 – zahájení reforem
  - 1. hodnocení vědy (efektivita institucí a programů výzkumu a vývoje)
  - 2009 – navázání hodnocení na institucionální financování ve VŠ sektoru
- Hlavní myšlenka – napravit chyby (komunistické) minulosti (Linková, M., T. Stöckelová [2012](#), Linková [2014](#))
  - Důraz na soutěž – vědecká **kvalita** jako jediné relevantní kritérium – **snaha depolitizovat akademickou sféru** → atraktivita zdánlivě objektivních bibliometrických kritérií (Impact factor, citační index)
  - **kvality má být dosaženo soutěží o finance na výzkum** → rychlý nárůst účelového financování na úkor institucionálního – pod 50 % (i platy seniorních akademiků jsou běžně pokryty z grantů)
  - Diskurz **excellence** – ať zůstanou jen ti nejlepší
  - Důraz na kontinuální publikační výkon a dlouhodobou mezinárodní mobilitu jako podmínky kariérního růstu

DYNAMICKÝ TROJÚHELNÍK

DYNAMIZACE POLITIKY
VaVaI A FINANCOVÁNÍ

SOUTĚŽ JAKO
ÚSTŘEDNÍ PRINCIP

DYNAMIZACE
ORGANIZOVÁNÍ

DYNAMIZACE
SUBJEKTIVIT

Zdroj: Linková [2014](#)

OD DYNASTICKÉHO K DYNAMICKÉMU ORGANIZOVÁNÍ

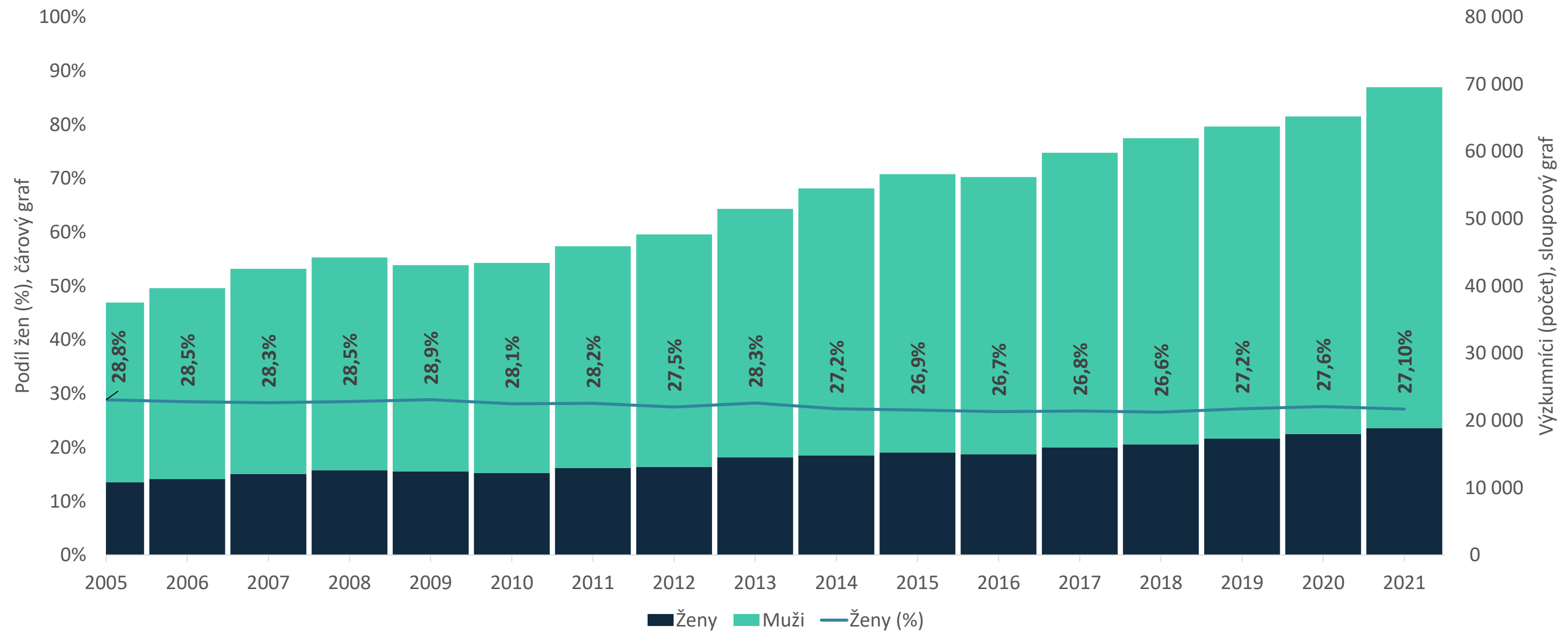
Dynastické

- Dlouhodobý výhled
- Vedoucí – samostatný výzkumný pracovník – začátek dráhy – kandidát věd
- Stabilita a omezená mobilita
- Hierarchický
- Institucionální financování
- Kontinuita
- Nepotismus

Dynamické

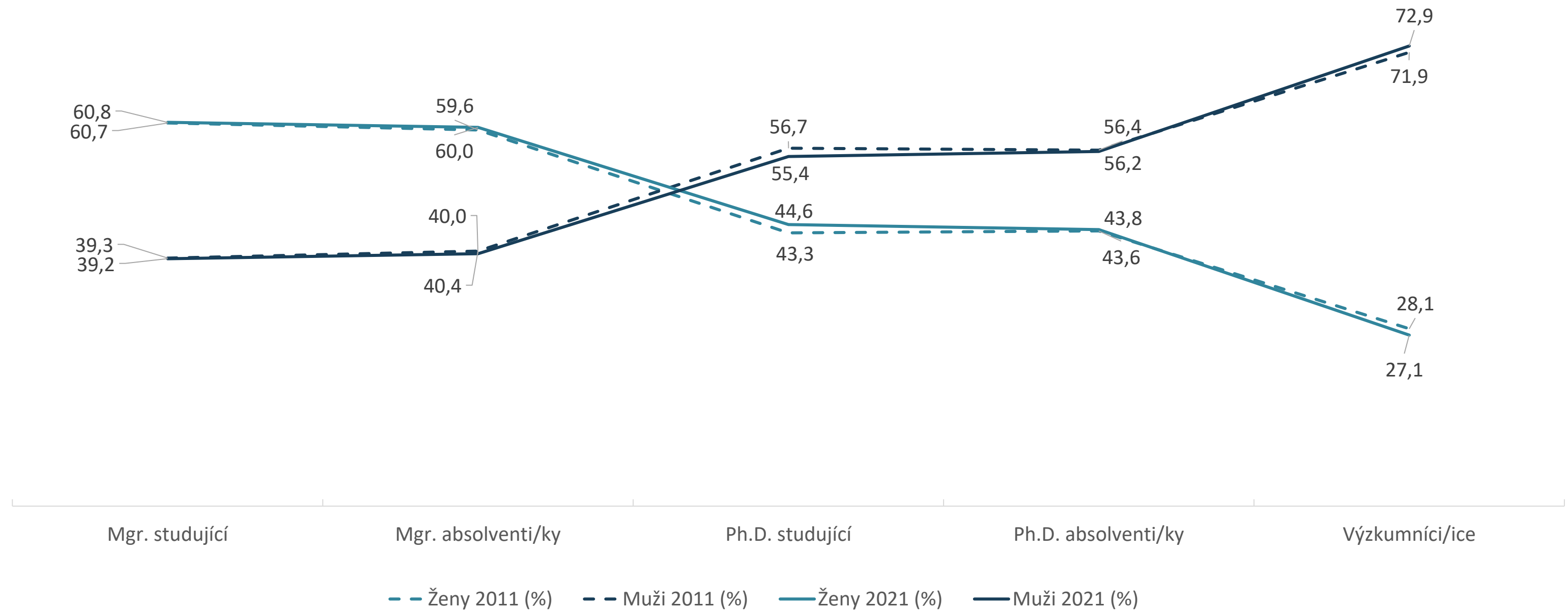
- Krátkodobý výhled
- “Šéf” – postdoktorandi – doktorandi – Mgr. a Bc. studující
- Mezinárodní mobilita
- Plošší organizační struktura
- Účelové financování a výkonnostní institucionální financování
- Projekty = život studenta / postdoka
- Nepotismus, síťování, nové formy genderových nerovností

OSOBY NA POZICI VÝZKUMNICE/VÝZKUMNÍK V OBDOBÍ LET 2005 AŽ 2021 (HC)

Zdroj: ČSÚ, Ukazatele výzkumu a vývoje; vlastní zpracování.

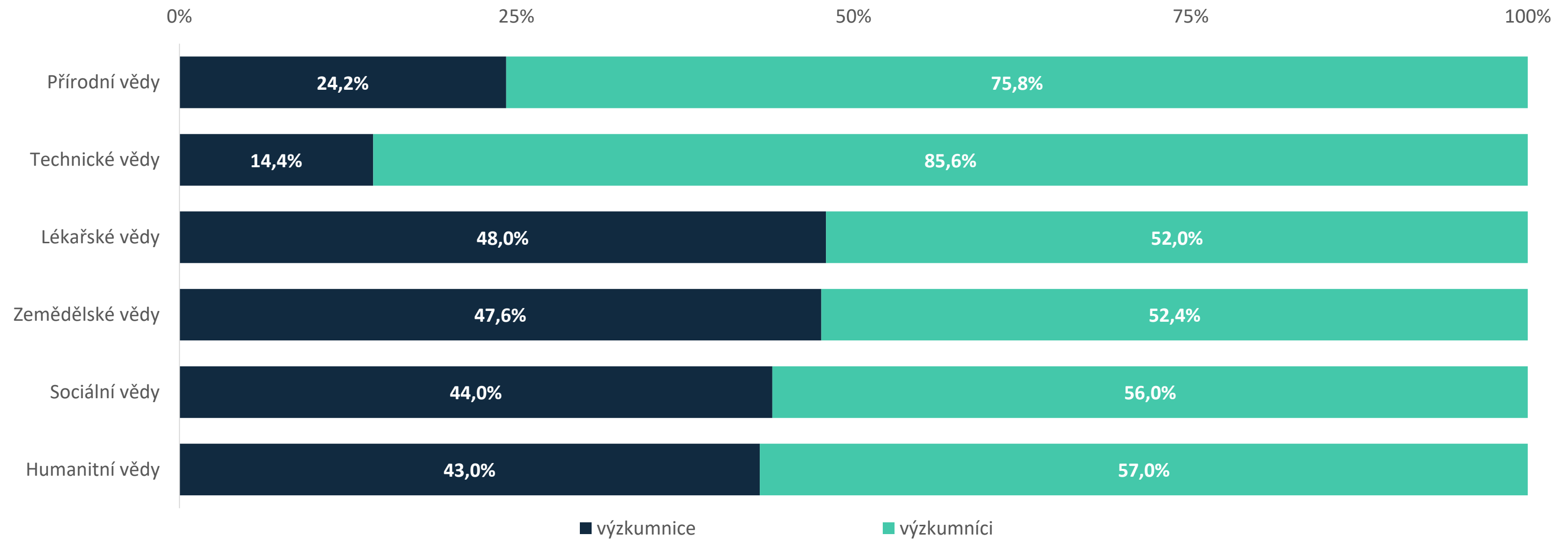
IDEÁLNĚ TYPICKÁ DRÁHA: OD STUDIA K VĚDECKÉ PROFESI (2011 A 2021, HC, V %)

Zdroj: ČSÚ, Ukazatele výzkumu a vývoje; vlastní zpracování & MŠMT, Statistika výkonových ukazatelů veřejných a soukromých vysokých škol ČR; vlastní zpracování

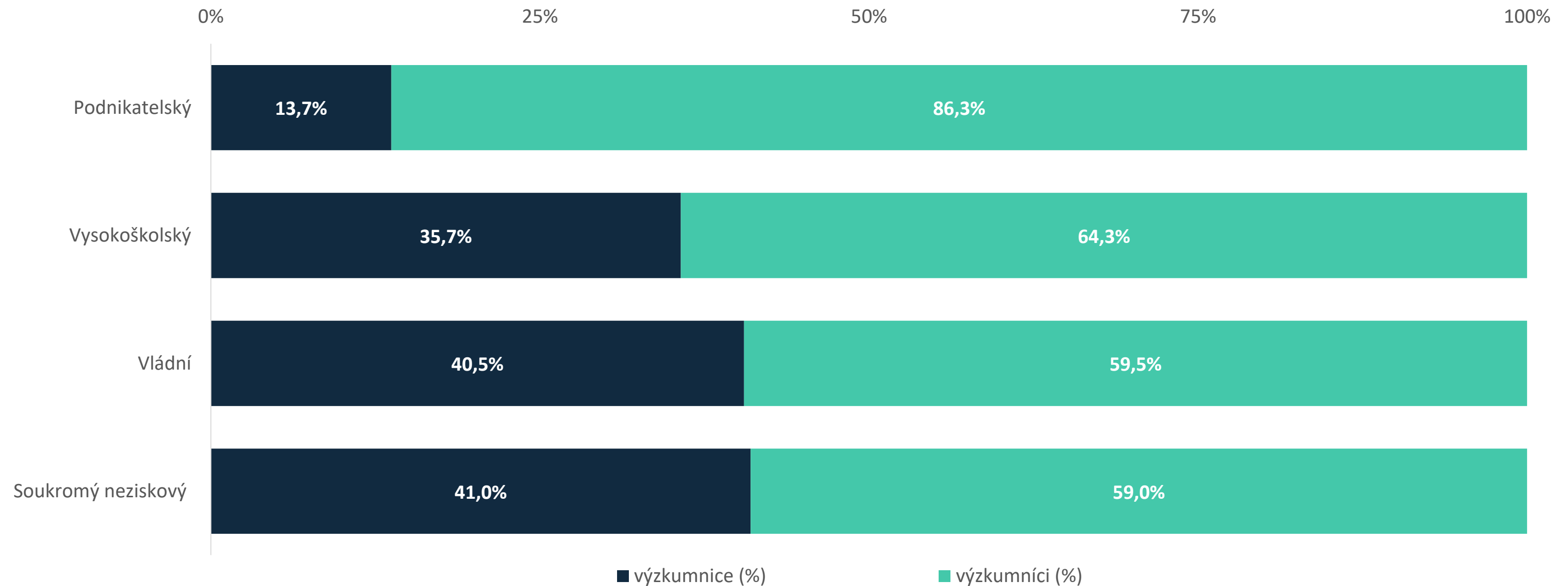

VÝZKUMNÍCI/CE DLE POHLAVÍ V ROCE 2021 DLE VĚDNÍCH OBLASTÍ (HC, V %)

Zdroj: ČSÚ, Ukazatele výzkumu a vývoje; vlastní zpracování.

VÝZKUMNÍCI/CE DLE POHLAVÍ V ROCE 2021 DLE SEKTORU PROVÁDĚNÍ VÝZKUMNÉ PRÁCE (HC, V %)

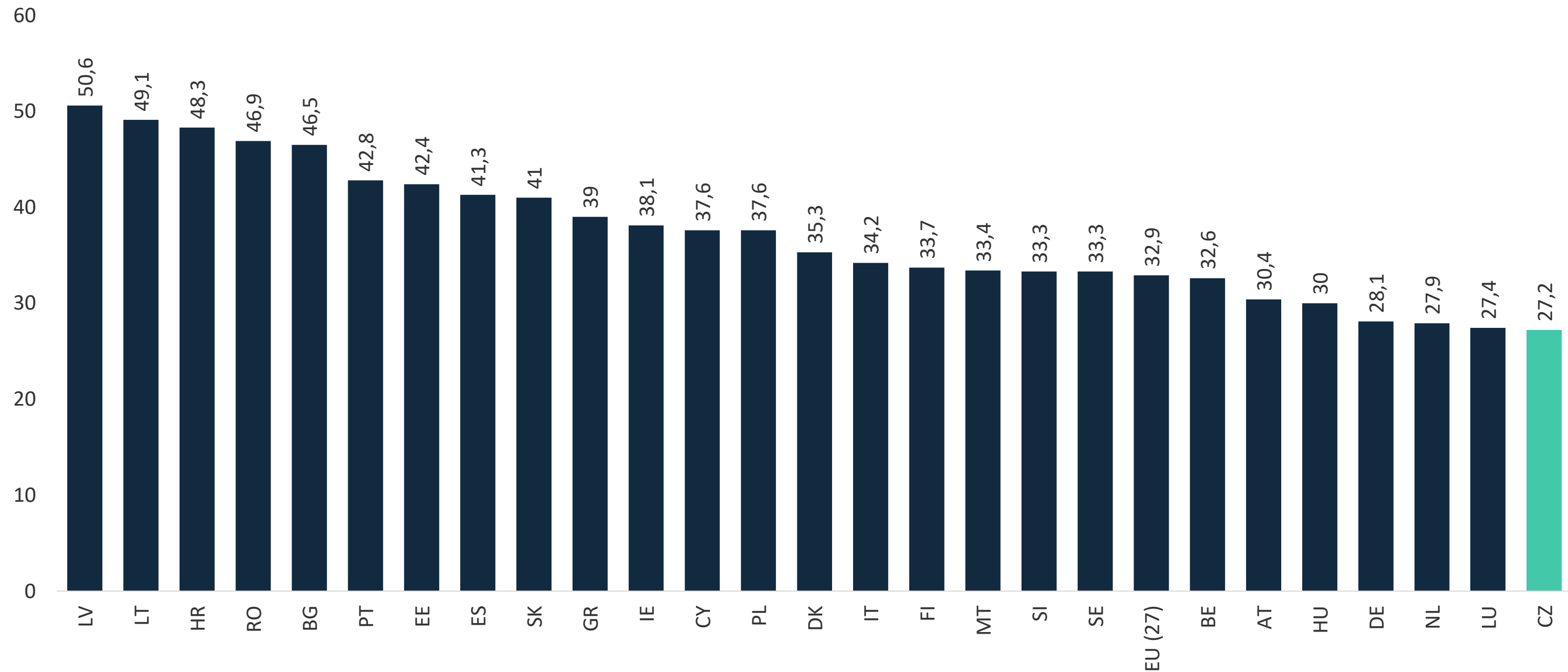
Zdroj: ČSÚ, Ukazatele výzkumu a vývoje; vlastní zpracování.

AKADEMICKÉ POSTY, VEDOUcí POZICE, EXPERTNÍ A HODNOTÍCÍ ORGÁNY (2021, HC, V %)

- 14 % rektorek veřejných VŠ
  - Česká republika je 27. z 33 zemí EU+
- 7 % ředitelek veřejných výzkumných institucí
- 16 % profesorek
  - Česká republika je 30. z 32 zemí EU+
- 26 % žen v expertních a hodnotících orgánech VaVaI

PODÍL VÝZKUMNIC V EVROPSKÉM SROVNÁNÍ

(2019, HC, V %)

Zdroj: Eurostat - Share of women researchers, all sectors, vlastní zpracování.

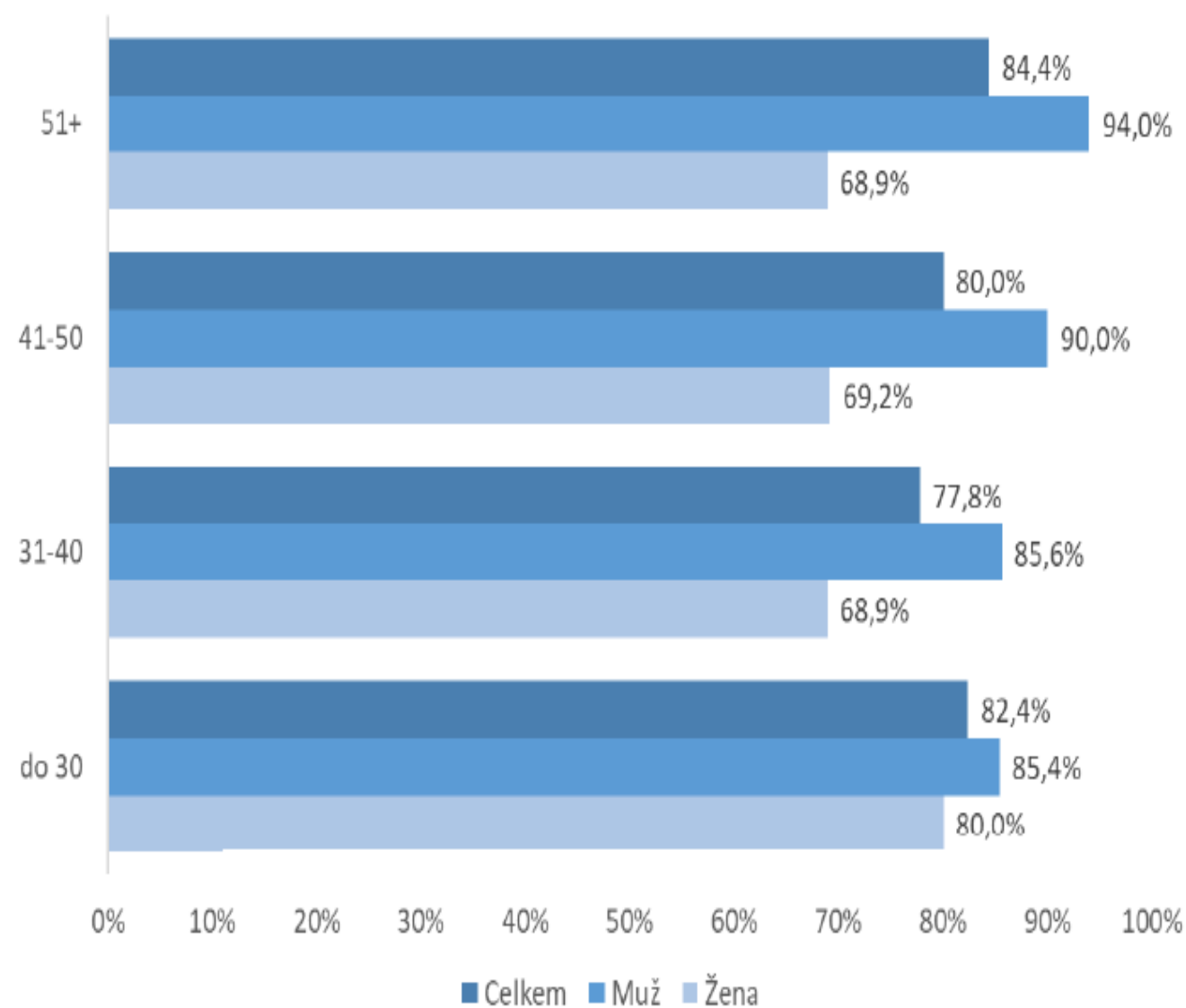
STANDARDIZACE AKADEMICKÝCH KARIÉR

- **Zpřísnování kritérií kariérního růstu**
  - standardizace akademických kariér – linearita, progresivita → sankcionalizace kariérních přestávek, zpomalení publikačního výkonu, absence dlouhodobé zahraniční mobility – tzn. **sankcionalizace jevů souvisejících s aktivní péčí o děti** (98 % osob na rodičovské jsou ženy + norma tříleté rodičovské „dovolené“)

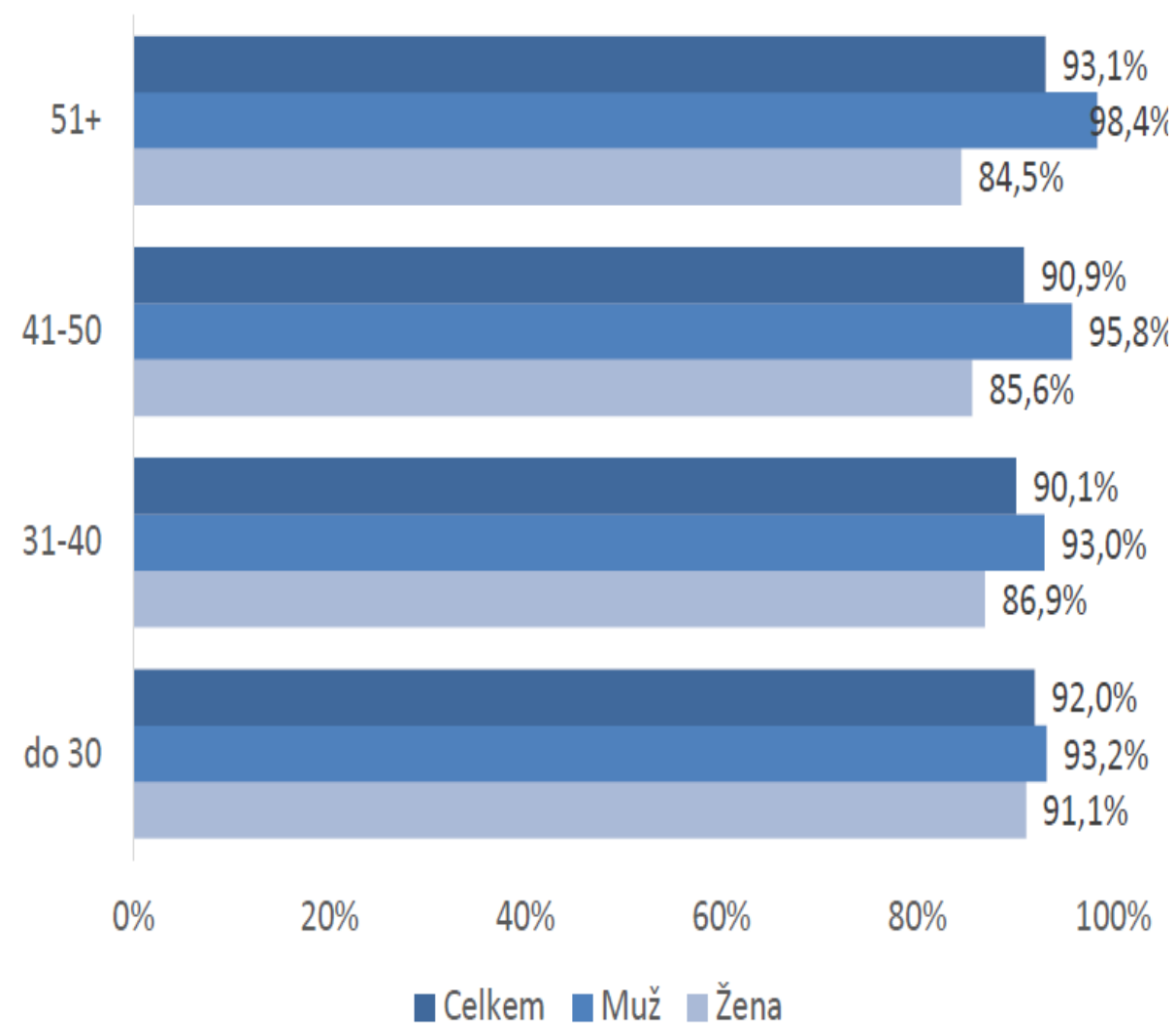
→ pro ženy v porovnání s muži čím dál tím obtížnější splnění kritérií (pokud mají děti) = nepřímá diskriminace

- **Proč jsou stávající kritéria nastavena nepřímo diskriminačně vůči ženám?**
  - Historicky byla vytvořena převážně muži žijícími v partnerstvích, v nichž se život rodiny přizpůsoboval potřebám jejich kariéry → jsou tedy odvozena od biografií, které se výrazně liší od těch ženských (ty jsou neviditelné)
  - Akademický systém je strukturálně nastaven podle těchto parametrů

Souhlas s tvrzením: „na pracovišti mají ženy a muži **stejně šance prosadit se do vedoucích a rozhodovacích pozic**“

Souhlas s tvrzením: „na pracovišti je **atmosféra vstřícná k ženám, neuráží je a není sexistická**“

Rozdíly ve vnímání profesních vyhlídek a možností profesního postupu

NEEXISTENCE POLITIK PÉČE O LIDI / HR

- Podobné reformy proběhly i v zahraničí – proč jde vývoj zastoupení žen ve vědě v ČR opačným směrem?
- Rychlé reformy financování a hodnocení nebyly doprovázeny proměnou přístupu k HR politice
- Rysy HR politik v českých vědeckých institucích
  - Netransparentnost pravidel a procesů – nepsaná pravidla
    - Odměňování
    - Získávání institucionálních úvazků, stanovování jejich výše
    - Udělování smluv na dobu neurčitou
    - Kariéerní růst
    - Návrat z mateřské a rodičovské „dovolené“ nebo z dlouhodobé mobility

NETRANSPARENTNOST

T: „Je zde nějaký systém získávání institucionálních úvazků?“

D: „Já v tom systému nevidím. Myslím, že tam systém je, ale nevidím ho. [...] Tuším, že když je člověk tak tři čtyři roky po doktorátu a je zapojený do nějaké výuky a grantů a vedoucí katedry ho zná, náhodou jsou peníze na katedře, je nějaká příznivá doba, tak tomu člověku nabídne [stabilní pracovní místo]. A tam se vypíše konkurz, který je převážně formální.“

(odborný asistent, VŠ, techV)

PŘÍČINY ABSENCE PERSONÁLNÍCH POLITIK

- **Neporozumění konceptu proaktivní HR politiky – specifické užívání neoliberálního diskurzu**
  - Extrémně silná víra v odpovědnost jednotlivců za vlastní situaci a ne/úspěchy
  - Soutěž jako jediný legitimní nástroj HR politik (představa, že stačí někomu aktivně nebránit v profesním a kariéřním rozvoji)
  - Podpurná opatření označována za „nepřirozená“ nebo „sociální inženýrství“ – pasivní přístup vnímán jako správná věc
  - Přenášení veškeré odpovědnosti za profesní rozvoj a sladování práce a péče o děti na jednotlivce
  - Neviditelnost odpovědnosti institucí za vytváření podmínek férové soutěže a za profesní rozvoj svých zaměstnankyň a zaměstnanců
  - Nedostatečná reflexe výrazné proměny podmínek začátku vědeckých drah
- **Neporozumění konceptu nepřímé diskriminace** → neviditelnost nerovností a averze k proaktivním opatřením

Zdroj: Cidlinská, Fárová, Maříková, Szénássy [2018](#), Linková [2017](#), Linková, Atay, Zulu [2021](#)

NEPŘÍMÁ DISKRIMINACE V REFORMOVANÉM SYSTÉMU

Q: Zohledňujete ve vašem atestačním nebo kariérním řádu kariérní přestávky z důvodů rodičovské?

A: „To víte, to je těžké, jak je zohledňovat? Prostě když atestujete, tak můžete atestovat pouze výsledky, a **jestliže ty výsledky nejsou, protože je někdo línej, nebo že je na mateřský, tak výsledek je vlastně stejný.“**

(seniorní vědecký pracovník, humanitní vědy,
ústav Akademie věd)

NEVIDITELNOST NEPŘÍMÉ DISKRIMINACE PRO MUŽE V TRADIČNÍCH PARTNERSTVÍCH

T: „Mělo narození vašich dětí nějaký vliv na vaši kariéru?“

D: „Nemělo, protože to břemeno převzala manželka.“

T: „Máte pocit, že se tady v hodnocení počítá s tím, že člověk, který tu pracuje, má pravděpodobně i nějaký osobní život, může mít závazky, mít kariévní přestávku?“

D: „Jako myslíte v tom hodnocení?“

T: „V hodnocení vědecké práce.“

D: „Jako že se mají soukromé věci zohledňovat? Nebo jak – to jsem nepochopil.“

(samostatný vědecký pracovník, VŠ, technické vědy)

NEVIDITELNOST NEPŘÍMÉ DISKRIMINACE PRO MUŽE

Ženy ve vědě nemají nějak ztíženou pozici, **ženám u nás nikdo v ničem nebrání, je to jejich osobní volba**, čemu se chtějí věnovat.“

(vedoucí pracovník, vysoká škola, sociální vědy)

„**Pokud ta žena nemá děti**, tak si myslím, že tady **není znevýhodněna** žádným způsobem.“

(odborný asistent, vysoká škola, technické vědy)

NEVIDITELNOST NEPŘÍMÉ DISKRIMINACE A NEPSANOST PRAVIDEL

„Zatím všichni muži, kteří byli ženatí a měli děti, tak vyjeli, [...] nikdo si nikdy nestěžoval, že nemůže vyjet, protože má malé děti. Fakt je, že to většinou zkombinovali právě s tím, že ty děti počali na tom postdoku nebo těsně předtím, takže ten jejich partner, většinou manželka, byla na mateřské. [...] kdežto z žen zatím žádná, která měla děti, nevycestovala.“

T: „A řešíte to u vás nějak?“

„No, samozřejmě bere se na ně ohled. Teda takhle, ne samozřejmě, většinou ty ženy, které počnou děti, tak zmizí ze scény a už je nikdy nevidíme. [...] neklademe žádné aktivní překážky, ale musíme nějak vysvětlit ten absolutní nepoměr mezi doktorandkami a počtem studentek a profesorek v našem oboru [...] a vzhledem k tomu, že nám všechny doktorandky tvrdí, že chtějí dělat vědu, a potom je nenacházíme mezi profesorkami, jak to vysvětlit.“

(odborný asistent, VŠ, technické vědy)

NEVIDITELNOST NEPŘÍMÉ DISKRIMINACE PRO ŽENY

„V rámci juniorských grantů nebo různých fellowshipů je požadavek, aby člověk vycestoval na relativně dlouhé období do zahraničí. A když je vám přes třicet, tak existuje určitý předpoklad, že si možná budete i zakládat rodinu, a vycestovat s malým dítětem je trochu problematické. Což je asi jediná oblast, kde jsem narazila na nějaké nerovnosti. **To ale není ani diskriminace, je to spíš důsledek toho, že jste žena v určitém věku. [...].**“

(odborná asistentka, vysoká škola, sociální vědy)

AVERZE K PROAKTIVNÍ HR POLITICE A PODPŮRNÝM OPATŘENÍM

„Pokud to nějaká žena bere jako překážku v kariéře, že má děti, a očekává, že tenhle problém za ni někdo vyřeší, instituce nebo stát, a ne že si to vyřeší ona sama se svým partnerem, manželem atd., tak to mi přijde trošku divoký.“

(seniorní vědecký pracovník ve vedoucí pozici,
humanitní vědy, ústav AV ČR)

SHRNUTÍ

- Popírání problému
- Silně negativní postoje vůči podpůrným politikám
  - Nedostatek informací a představivosti, co by mohla podpůrná opatření zahrnovat
- Silně konzervativní rodinná politika
  - Rušení zařízení péče o děti po roce 1989
  - Norma tříleté rodičovské a mýty o péči o nejmenší (Saxonberg, Hašková, Mudrák 2012)
  - Indikátor dopadu rodičovství na zaměstnanost

SHRNUTÍ: ŘÍZENÍ VĚDECKÝCH INSTITUCÍ

Ve velké většině případů:

- Reaktivní, ne proaktivní
  - Dobře vidět na problematice genderově podmíněného násilí
- Bez kompetencí pro řízení a motivování lidí
- Odmítání odpovědnosti za vytváření nediskriminačního prostředí
- Genderová slepota

JAK DÁL: KULTURNÍ A INSTITUCIONÁLNÍ ZMĚNA

- Od „fixing women“ to „fixing institutions“ a „fixing knowledge“
- Dominantní přístup na úrovni EU a v západních zemích
  - Plány genderové rovnosti v členských státech a od 2023 Horizont Evropa
- Strukturální změny musí probíhat na:
  - **Symbolické** úrovni (sdílené hodnoty, vize)
  - **Institucionální** úrovni (pravidla, procesy, praktiky – nábor, kariéerní růst, odměňování, systémy hodnocení, kombinace práce a rodiny)
  - **Interpersonální** úrovni (kvalita školitelství, mentoringu a síťování, bezpečné prostředí – genderově podmíněné násilí, šikana, mobbing)
  - **Individuální** úrovni (eliminace předsudků – informovanost, vzdělávání)

Zdroj: Tenglerová (ed.) [2018](#), Linková et al. [2018](#),

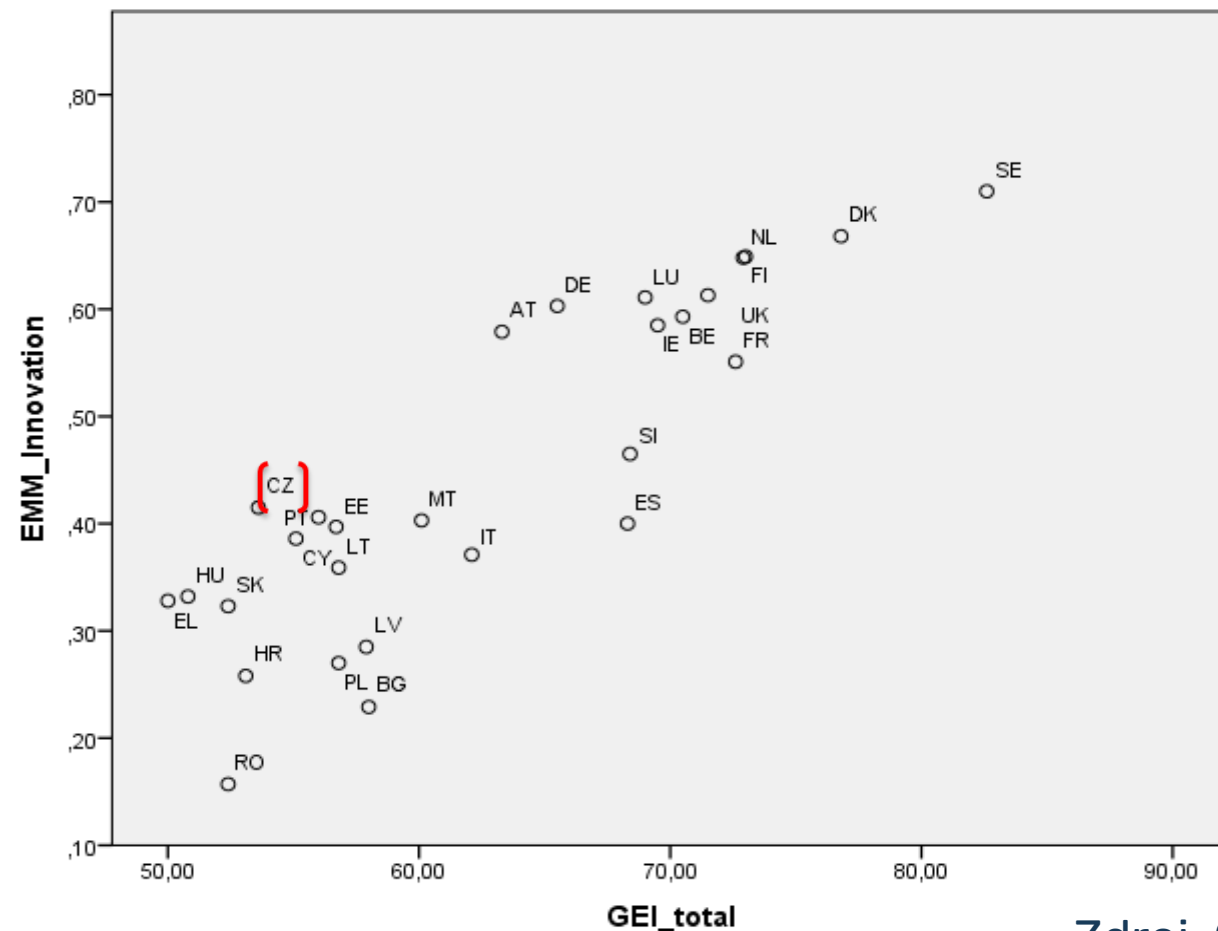
PODPORA NKC – GENDER A VĚDA

- Výzkum v oblasti genderové rovnosti ve výzkumu
  - [Analýza bariér a strategie podpory](#) (OP VVV, 2017-2018) – pracovní podmínky
  - [UniSAFE](#) (Horizont 2020, 2021-2024) – genderově podmíněné násilí v akademickém prostředí
  - Kombinace práce a péče, odchody z vědy, proměny systému VaVal a hodnocení....
- [Infrastrukturní podpora](#)
  - Podpora institucí VaVal (školení, e-learning moduly, konzultace)
  - Spolupráce se státní správou a grantovými agenturami (návrhy opatření, podklady, analýzy)
  - Spolupráce na úrovni EU (poradní a expertní skupiny EK, mezinárodní projekty)
    - Koordinace: [GENDERACTION](#) (2017-2021), [GENDERACTIONplus](#) (2022-2025)
    - Partner projektu (od 2020 dále): [GE Academy](#), [CASPER](#), [Gender-SMART](#)

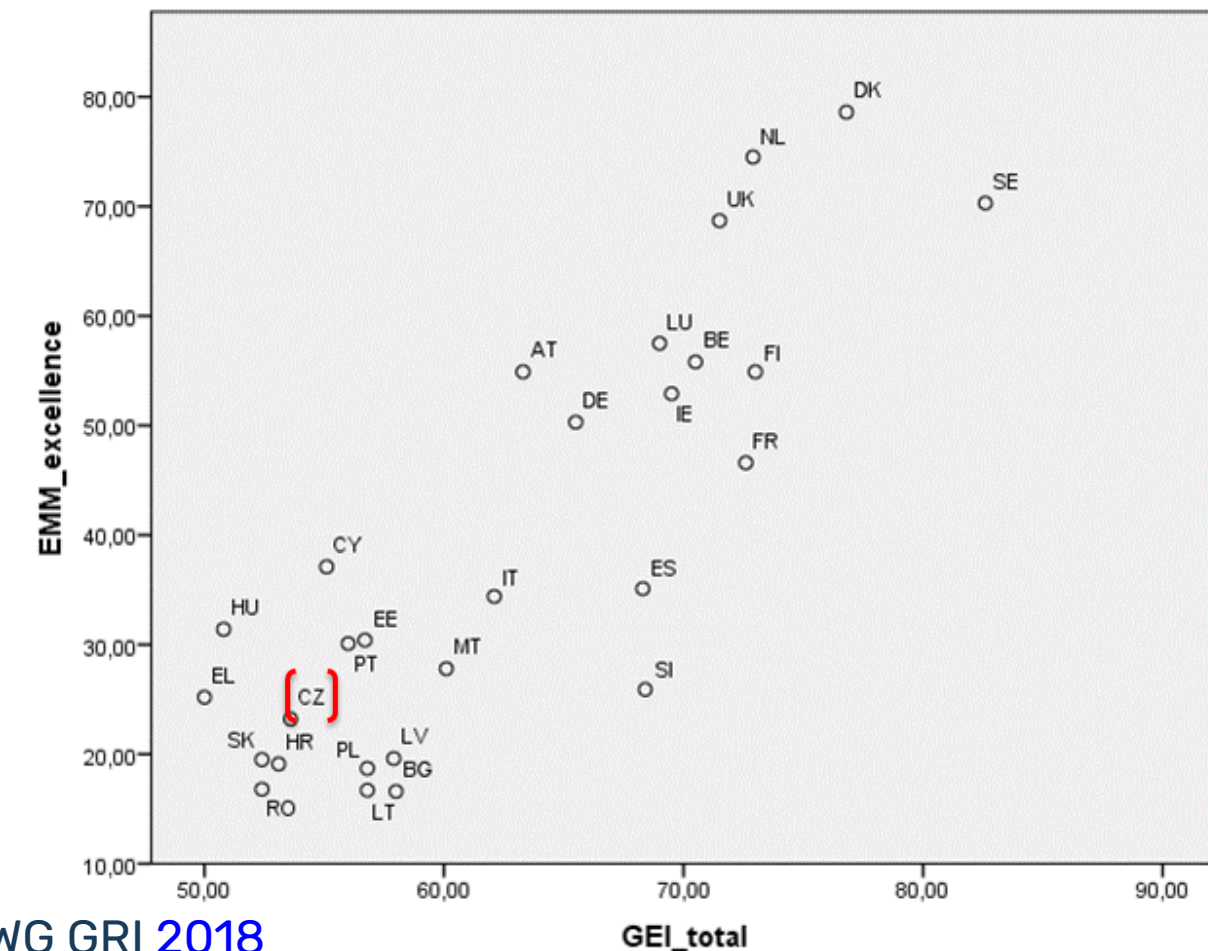
ROVNOST SE VYPLÁCÍ

Země, které jsou schopnější ve využití vzdělání a profesního potenciálu žen, mají vyšší inovační výkonnost a dosahují lepších výsledků výzkumné práce

Index genderové rovnosti a Evropské
inovační výkonnosti

Index genderové rovnosti a upravený
indikátor excelence výzkumu

Zdroj: GENDERACTION [2019](#), cf. též SWG GRI [2018](#)

Děkuji za pozornost

marcela.linkova@soc.cas.cz

 facebook.com/NKCgenderaveda

 twitter.com/NKC_CZ

 instagram.com/nkc_gender_a_veda

 linkedin.com/company/nkc-genderaveda

www.genderaveda.cz

Vytvořeno v rámci projektu sdílených činností CZERA
financovaného MŠMT (identifikační kód MS2103).

